

Магчымасці фарміравання этнічнай самасвядомасці студэнтаў гуманітарных спецыяльнасцей пры выкладанні курса «Этнапедагогіка»

А.Л. Міхайлава, С.І. Міхайлаў

Установа адукацыі «Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Маішэрава»

У артыкуле прадэманстраваны магчымасці фарміравання этнічнай самасвядомасці студэнтаў-гуманітарыяў на прыкладзе выкладання курса «Этнапедагогіка» праз параўнальна-гістарычны аналіз і абагульненне філасофскіх, этнапедагагічных, этнаграфічных звестак у кантэксце праблемы даследавання, а таксама педагагічнае назіранне і абагульненне педагагічнага вопыту. Прадстаўлена паняцце «этнас», паказана ўзаемасувязь паміж ментальнасцю беларусаў і асноўнымі сродкамі беларускай народнай педагогікі, што прадстаўлены ў аўтарскай класіфікацыі і метадычна ахарактарызаваны, вызначаны адметныя рысы народна-педагагічнага ідэалу. Лічэны ўклад асветнікаў XIX стагоддзя ў распрацоўку выхаваўча-педагагічнай сістэмы, у прыватнасці, навуковае апісанне і сістэматызацыя сродкаў і метадаў народнай педагогікі. Прадстаўлены вопыт і напрацаваны метадычныя прыёмы магчыма прымяняць пры падрыхтоўцы студэнтаў гуманітарных спецыяльнасцей вышэйшых навучальных устаноў у межах выкладання курса «Этнапедагогіка».

Ключавыя словы: менталітэт, нацыянальны характар, нацыя, грамадскі ідэал, фарміраванне, этнас, этнічная самасвядомасць, этнапедагогіка.

Possibilities of the formation of ethnic consciousness of humanitarian students while teaching the course of ethnopedagogics

E.L. Mikhailova, S.I. Mikhailov

Educational establishment «Vitebsk State University named after P.M. Masherov»

Possibilities of the formation of ethnic consciousness of humanitarian students on the example of teaching the course of ethnopedagogics by means of comparative-historical analysis and generalization of the philosophical, ethnopedagogical, ethnographic information in the context of the problem of the research, as well as pedagogical supervision and generalization of pedagogical experience are presented. The concept of ethnos is given, interaction between mentality of Belarusians and main means of Belarusian folk education, which are presented in the classification of the author and methodologically characterized, is illustrated. Contribution of the educationalists of the XIX century into the development of educational system, namely, scientific description and systematization of the means and methods of folk education, is evaluated. Experience and worked out methodological techniques can be applied during training humanitarian university students while teaching the course of ethnopedagogics.

Key words: mentality, national character, the nation, public ideal, formation, ethnos, ethnic consciousness, ethnopedagogics.

Значнасць звароту да праблемы фарміравання этнічнай самасвядомасці студэнтаў гуманітарных спецыяльнасцей тлумачыцца шэрагам супярэчнасцей, што аб'ектыўна існуюць у сучаснай сацыяльна-педагагічнай тэорыі і практыцы:

■ паміж зместам дзяржаўнай праграмы, звязанай з выхаваннем дзяцей і навучэнскай моладзі ў Рэспубліцы Беларусь (дзе ў якасці новай выхаваўчай парадыгмы закладзена ўстаноўка на роўнасць розных відаў сацыяльна прымальнага выхаваўчага вопыту, у тым ліку выхавання на народных традыцыях, выкарыстанне ў выхаванні народнай педагогікі беларусаў), і недахопам навуковых ведаў па прымяненні беларускай народнай педагогікі пры фарміраванні этнічнай самасвядомасці студэнтаў у вучэбна-выхаваўчым працэсе;

■ паміж вострай патрэбай выхаваўчых інстытутаў у выкарыстанні народных педагагічных традыцый у галіне фарміравання нацыянальна вызначанай асобы і недастатковым даследаваннем метадалагічнай базы народна-педагагічных ведаў па азначанай праблеме, што ў выніку робіць малаэфектыўным прымяненне беларускай народнай педагогікі ў тэорыі і практыцы фарміравання этнічнай самасвядомасці асобы.

Такім чынам, мэтанакіраванае фарміраванне этнічнай самасвядомасці беларускай моладзі патрабуе гісторыка-педагагічнага абгрунтавання яе стратэгіі. Гістарычныя традыцыі беларускага народа, што складаюць аснову этнапедагогікі, павінны актыўна выкарыстоўвацца ў сучасным выхаваўчым

асяроддзі. Выхаваўчы патэнцыял беларускай народнай педагогікі можа быць накіраваны на ўзбагачэнне сямейнага і грамадскага выхавання, што ў выніку дапаможа фарміраванню нацыянальна вызначанай асобы, здольнай жыць у суладдзі з нацыянальна-культурным асяродкам.

Мэта нашага даследавання заключаецца ў паказе магчымасцей фарміравання этнічнай самасвядомасці студэнтаў гуманітарных спецыяльнасцей пры выкладанні курса «Этнапедагогіка».

Матэрыял і метады. Тэарэтычнай базай даследавання з'явіўся аналіз філасофскіх, валеалагічных, педагагічных, этнапедагагічных, этнаграфічных навуковых прац і артыкулаў, а таксама прац па беларускай народнай педагогіцы ў межах акрэсленай праблематыкі, у якіх:

– вызначаецца агульнанародны ідэал беларусаў (сучасныя даследчыкі беларускай народнай педагогікі: Г.П. Арлова, В.С. Болбас, К.У. Гаўрылавец, В.У. Чэчат; асветнікі канца XIX – пачатку XX ст.: М.В. Доўнар-Запольскі, Я. Колас, Я. Лучына, І.А. Сербай, Цётка (А. Пашкевіч);

– аналізуецца ўклад асветнікаў канца XIX – пачатку XX стагоддзя ў вылучэнне, навуковае апісанне і фальклорнае напайненне сродкаў беларускай народнай педагогікі (А.Я. Багдановіч, М.В. Доўнар-Запольскі, Я.Ф. Карскі, Ю.Ф. Крачкоўскі, Я. Колас, Я. Лучына, А.М. Пыпін, Е.Р. Раманаў, І.А. Сербай, А.К. Сержпутоўскі, М. Федароўскі, Цётка (А. Пашкевіч);

– разглядаецца пытанне маральнага і фізічнага выхавання ў беларускай народнай педагогіцы (Г.П. Арлова, В.С. Болбас, А.А. Грымаць, А.Э. Крываносава, Л.В. Ракава). У даследаванні выкарыстаны метады сістэмна-комплекснага аналізу навуковай літаратуры, фальклорных і этнаграфічных крыніц, лагічныя метады даследавання, апісанне педагагічнага вопыту.

Вынікі і іх абмеркаванне. Беларусы, як і любы іншы этнас, «уяўляюць сабой арыгінальны (непаўторны) калектыў людзей, аб'яднаны этнічнай свядомасцю, якая мае псіхалага-генетычную аснову» [1]. Этнас узнікае пры ўдзеле прыродна-геаграфічных, геапалітычных фактараў і ўяўляе сабой сістэму, якая складаецца з субэтнасаў і этнаграфічных груп. Прадстаўнікі любога дадзенага этнасу ўсведамляюць сваю адметнасць у параўнанні з прадстаўнікамі іншых этнічных калектываў, і гэта ўсведамленне выяўляюць у непаўторных

паводзінах (г.зн. светаўспрыманні і бачанні сябе, сваёй ролі ў гэтым свеце), у традыцыях і звычаях, і нарэшце, у легендах і паданнях, казках, прыказках і прымаўках, г.зн. – у мове, якая ўяўляе сабой адну з праяў этнічнай арыгінальнасці.

Сацыяльна-прыроднае асяроддзе, што ўтварылася ў выніку гістарычнага развіцця беларускага народа, асаблівасцей гаспадарчага ўкладу, грамадскага жыцця, геаграфічнага асяроддзя, прыродных умоў, рэлігіі, абумовіла фарміраванне беларускай ментальнасці. Апошняя з'явілася вызначальнай у фарміраванні своеасаблівай сістэмы народных выхаваўчых сродкаў беларусаў. Сродкі беларускай народнай педагогікі, безумоўна, маючы агульнаславянскія карані, разам з тым вызначаюцца нацыянальнай адметнасцю, што выяўляецца ў іх моўным і дзейным змесце, спецыфіцы традыцыйна-побытавай культуры і вусна-народнай творчасці, практычным напайненні і спалучэнні, асаблівасцях выкарыстання. Асноўнымі і неад'емнымі, на думку сучаснага даследчыка беларускай народнай педагогікі Г.П. Арловай, з'яўляюцца: праца, мова, прыказкі і прымаўкі, народныя песні і казкі, загадкі, прыкметы і павер'і, гульні, пацешкі і забаўлянкі, танец, анекдот, звычаі, святы.

Улічваючы нацыянальную адметнасць сродкаў беларускай народнай педагогікі, іх дыдактычны змест (на што аказала ўплыў спецыфіка гістарычнага жыцця народа), а таксама даследчыцкі вопыт шэрага этнографаў і педагогаў канца XIX – пачатку XX стагоддзя, намі ўпершыню ў беларускай народнай педагогіцы распрацавана класіфікацыя сродкаў фарміравання маральна і фізічна здаровай асобы. Народна-педагагічныя сродкі аб'яднаны ў 2 вялікія блокі: практычны і этнакультурны, апошні з якіх падзяляецца на моўны і традыцыйна-побытавы падблокі.

Да сродкаў *практычнага блоку* магчыма аднесці *працу і гульні*.

Праца – самы старажытны і апрабаваны сродак народнай педагогікі, бо яшчэ на пачатку чалавечай цывілізацыі народнае выхаванне ўзнікла і развівалася як працоўнае. Спрадвеку народ лічыў, што менавіта ў працы і праз працу адбываецца станаўленне чалавека. Такім чынам, магчыма вылучыць задачы фарміравання асобы ў працы і праз працу: 1) фарміраванне глыбокай павагі да працы (прыклад дарослых, ухваленне працавітасці і асуджэнне гультайства грамадствам у вуснай народнай творчасці); 2) прывучэнне моладзі да сумеснай, калектывнай працы (гэ-

та гарантуе ўзаемадапамогу, узаемны клопат і з'яднанне працуючых разам, а таксама прывучае сачыць за тым, як выконваецца праца, і пры неабходнасці вучыць іншых або вучыцца самому); 3) навучыць падрастаючае пакаленне даражыць працоўным часам (падрыхтоўка да працы загадзя, неадкладнае выкананне тэрміновых спраў); 4) фарміраванне фізічнай загартаванасці, але суадносна з узроставымі і індывідуальнымі магчымасцямі дзяцей; 5) прывіццё працоўных уменняў і навыкаў; 6) фарміраванне асобы дзіцяці праз працу.

Старажытным народна-педагагічным сродкам лічацца *гульні*. Яшчэ ў далёкім мінулым у славянскіх народаў існавалі гульні, звязаныя з земляробствам і жывёлагадоўляй, якія прывіталі дзецям і моладзі адпаведныя працоўныя навыкі і вучылі іх правільна весці гаспадарку.

Моўны падблок этнакультурнага блоку. Родная мова з'яўляецца адным з найважнейшых спосабаў перадачы жыццёвага вопыту, мудрасці. Выхаваўчы вопыт беларусаў занатаваны ў вуснай народнай творчасці, прадстаўленай казкамі, прыказкамі і прымаўкамі, песнямі, пацешкамі і забаўлянкамі, прыкметамі і павер'ямі, анекдотамі і інш. На працягу многіх стагоддзяў яны былі своеасаблівым падручнікам жыцця, перадавалі ад старэйшага пакалення да малодшага вопыт і веды, жыццёвую мудрасць, этыку, погляды на выхаванне і навучанне дзяцей. Сродкі беларускай народнай педагогікі моўнага падблоку змяшчаюць:

– *прыказкі і прымаўкі* – адны з найбольш дзейных сродкаў народнай педагогікі. Беларусы ўсе факты, усе выпадкі чалавечага жыцця, усе ўчынкі, як добрыя, так і блягія, і ўсялякае нават меркаванне пра што-небудзь падводзяць пад мерку прыказак сваіх. Старыя людзі прыказкамі даводзяць моладзі страх Гасподнеў, надзею на Бога і правілы сумленнасці і дабрадзейнасці; навучаюць хатніх быць паважлівымі да старэйшых, быць асцярожнымі ў словах і болей памяркоўваць, быць ашчаднымі і ахайнымі, працавітымі і цяплівымі да блізкіх. Прыказкі і прымаўкі змяшчаюць педагагічныя ідэі і могуць рабіць выхаваўчы ўплыў, пра што сведчаць яны самі: «*Прымаўкі і прыказкі – мудрай мовы прывязкі*», «*Без прымаўкі і прыказкі гаворка, што ежа без солі*»;

– *песні*, у якія ўключаны звод маральных патрабаванняў, выпрацаваных на працягу шматвяковай гісторыі, суправаджаюць чалавека ад нараджэння і да смерці, адлюстроўваючы

асноўныя этапы яго жыцця. Песня праслаўляе чалавека высокамаральнага і асуджае тых, хто кіруецца ў сваім жыцці памылковымі ідэаламі або паводзіць сябе недастойна. Напрыклад, у творах дадзенага жанру змешчаны ідэі: 1) пра неабходнасць працаваць, каб быць шчаслівым, мець матэрыяльныя выгоды і карыстацца павагай сярод вяскоўцаў («*Стаіць вярба ў канцы сяла*», «*Купалёнка*», «*Ці ўсе лугі пакошаны*» і інш.); 2) пра паважлівыя адносіны да родных, суседзяў, вяскоўцаў, як патрабуе «залатое правіла маральнасці» («*Ой, выйшла маці*», «*Ой, дожджык ідзе, раса нападзе*», «*Што на свеце пачуваецца?*» і г.д.); 3) пра абавязковасць захавання чэсці і ўласнай годнасці, асабліва дадзенае патрабаванне датычылася дзяўчыны, бо яе лёс непасрэдна залежаў ад гэтага («*Дзяўчына па гаю хадзіла*», «*На бітым гасцінцы*», «*Варшавянка*» і інш.); 4) пра любоў да Радзімы і патрыятычныя адносіны да родных мясцін, асабліва калі чалавек доўгі час знаходзіўся на чужыне («*Залётная пташачка*», «*Ой, у полі вярба*», «*Хадзіў, блудзіў казак пры даліне*» і г.д.);

– *казкі* сярод іншых выхаваўчых сродкаў займаюць пачэснае месца. Пад уплывам казачнага эпасу фарміраваліся светапогляд, этычныя ўяўленні беларусаў, што адзначаў даследчык беларускіх народных казак А.К. Сержпутоўскі. На працягу многіх стагоддзяў казкі выкарыстоўваюцца беларусамі ў выхаваўчым плане, больш за тое, яны ўвабралі ў сябе ўсю педагагічную сістэму беларусаў. Народныя казкі сцвярджаюць аб неабходнасці быць працавітым і ашчадным («*Зернетка*», «*Мікіта Кажамыя*», «*Ад крадзенага не пасыцееш*» і інш.); добрасумленным і паважлівым да людзей («*Бык, парсюк, казёл, гусак і певень*», «*Іван Сучкін Сын залатыя гузікі*», «*Жораваў кашалёк*», «*Стары бацька*»); быць сапраўдным патрыётам сваёй бацькаўшчыны – смелым і справядлівым («*Івашка Мядзвежае вушка*», «*Кацігарошак*», «*Іванка-прастачок*», «*Пану навука*» і інш.);

– *прыкметы і павер'і* яшчэ ў канцы XIX стагоддзя мелі шырокае распаўсюджванне на Беларусі. Строгае выкананне і абмен імі былі звычайнай справай беларусаў, неабходнай умовай спакойнага існавання людзей, аб чым красамоўна сведчыць народная прыказка: «*Без прыкмет ходу нет*». Прыкметы і павер'і ўтрымліваюць прытчавае павучанне, перадачу ўласнага або чужога назірання. Напрыклад, беларусы шчыра верылі, што калі назваць дзіця імем слаўтага або высокамаральнага чалавека, то малому перададуцца яго лепшыя якасці; каб

члены сям'і, маёмасць, хатняя жывёла былі на добрым наглядзе, нельга было ўводзіць у гнеў «вартаўніка» гаспадаркі – Дамавіка, для гэтага трэба падтрымліваць лад і спакой у сям'і, быць ашчадным і клапацівым гаспадаром. Неабходна быць пачцівым з іншымі, не паводзіць сябе залішне горда, жыць сумленна – толькі тады можна пазбегнуць розных хвароб, якія, згодна з павер'ем, насылае Дабрахочы, Ліхаманка ці Марна;

– *пацешкі і забаўлянькі* даюць дзіцяці першыя практычныя навыкі, знаёмячы яго з навакольным жыццём, маральнымі нормама і паняццямі, адначасова забаўляючы ці суцяшаючы яго. У беларусаў была своеасаблівая школа пешчанья. Немаўлятак забаўлялі і адначасова прывучалі да нескладаных гульняў з дапамогай пацешак. Суправаджаючы забаўлянькі папляскваннямі дзіцяці па плечыках, ручках, пагладжваючы яго живоцік, ручкі і ножкі, малому рабілі своеасаблівую гімнастыку. Акрамя таго кожная пацешка і забаўлянка несла выхаваўчыя магчымасці, інфармацыю дзіцяці пра навакольны свет, пра ўзаемаадносіны паміж людзьмі;

– *анекдоты, жарты*, як і іншыя народна-педагагічныя сродкі, узніклі ў выніку імкнення народа па-мастацку асэнсаваць асобныя з'явы рэчаіснасці, паводзіны і ўчынкі людзей, высмеяць адмоўнае ў жыцці. Крыніцай для стварэння многіх твораў гэтых жанраў сталі казкі («Разышлося, як зачае сала», «Адказы мужыка» і г.д.), прыказкі і прымаўкі («Шануй старога, як дзіця маленькае», «Не смейся з чужой бяды, бо з цябе горш насмяюцца» і інш.). Больш таго, некаторыя казачныя матывы і асобныя эпізоды перапрацоўваліся ў анекдоты, калі яны былі цесна звязаны з рэчаіснасцю і цікавілі грамадскасць. Народ занатаваў у творах дадзенага жанру многія праблемы маральнага выхавання: узаемаадносіны паміж людзьмі («А кыш на нявестку», «Паганы язык», «Не смейся з чужой бяды, бо з цябе горш насмяюцца»); павагу да бацькоў («Шануй старога, як дзіця маленькае», «Гутарка маладых суседак», «Кузьма»); шчырасць і праўдзівасць («Хто злодзей», «Разышлося, як зачае сала», «Мужыкі пры гармаце»).

Відавочна, што сродкі моўнага падблоку распавядаюць пра лепшыя рысы характару чалавека, нясуць у сабе моцны пазітыўны зарад, які прымушае асобу, што фарміруецца, задумвацца над сваімі дзеяннямі і ў адпаведнасці з грамадскай думкай, занатаванай у народна-педагагічных сродках, будаваць працэс самавыхавання.

Традыцыйна-побывавы падблок этнакультурнага блоку складаецца са *звычайяў* – «спад-

чыннага стэрэатыпнага спосабу паводзін, рэгулятара адносін паміж людзьмі», згодна з думкай Н.П. Дзенісюк, – і *традыцый*, пад якімі, паводле ўяўленняў многіх вучоных, разумеецца перадача норм, паводзін, поглядаў, густаў, меркаванняў, перакананняў, духоўных каштоўнасцей, нораваў, звычайяў, спосабаў дзейнасці, якія выступаюць як «распрадмечаныя» кампаненты грамадскай свядомасці [2]. Неабходна размяжоўваць дадзеныя паняцці, бо *традыцыі* распаўсюджаны ва ўсіх сферах грамадскага жыцця і прывіваюць чалавеку агульныя ідэі, даюць пэўную накіраванасць паводзінам у залежнасці ад патрабаванняў грамадства, класа, групы; *звычайі* ж больш дэталёва, чым традыцыі, рэгламентуюць спосабы рэалізацыі розных грамадскіх адносін, фарміруюць простыя звычкі [2, с. 11–12]. Канчатковай мэтай звычайяў з'яўляецца стварэнне аптымальных умоў і магчымасцей здабывання жыццёвых сродкаў, забеспячэння існавання і захоўвання цэльнасці супольнасці. Так, можна пераканацца ў тым, што сродкі этнакультурнага падблоку дапамагаюць фарміраванню асобы. Звычайі і святы спрыяюць лучнасці пакаленняў, аб'ядноўваюць намаганні беларусаў у выхаванні дзяцей і моладзі, прымушаюць падрастаючае пакаленне сачыць за ўласнымі дзеяннямі, адносінамі да іншых, браць у свой арсенал станоўчыя рысы характару, каб у выніку не наклікаць ганьбу на сябе, сваіх бацькоў, свой род.

Відавочна выключная роля сродкаў беларускай народнай педагогікі ў фарміраванні асобы, якая праяўляецца не толькі ў славесным уздзеянні на пачуцці і свядомасць падростаючага пакалення з боку дарослых і не толькі шляхам далучэння да традыцыйных для беларускага народа звычайяў і святаў (падразумяваюцца народна-педагагічныя сродкі этнакультурнага блоку), але і ў прывучэнні з маленства да выканання ўсіх этычных правілаў і норм, прынятых у грамадстве, і ў мэтанакіраванай штодзённай практыцы фарміравання асобы (сродкамі практычнага блоку).

У сваю чаргу, на станаўленне ментальнасці, ці нацыянальнага характару, згодна з даследаваннямі беларускага філосафа А. Мельнікава, вызначальную ролю аказваюць «гістарычнае развіццё народа, асаблівасці гаспадарчага ўкладу, грамадскага жыцця, асаблівасці геаграфічнага асяроддзя, прыродных умоў, рэлігій, міжнацыянальных кантактаў з этнічнымі супольнасцямі і іншыя фактары, у выніку якога «ўтвараецца тое непаўторнае са-

цыяльна-прыроднае асяроддзе, што і вызначае своеасаблівасць нацыянальнай псіхікі любога народа» [3].

Нацыянальная псіхалогія беларускага народа і яго менталітэт сфарміравалі адметныя рысы народна-педагагічнага ідэалу, якімі з'яўляюцца справядлівасць, калектывізм (як вынік абшчыннага быцця); стрыманасць, асцярожнасць, нешматслоўнасць (склаліся ў працэсе цяжкага паднявольнага жыцця, спусташальных войнаў); прастадушнасць, міралюбінасць, памяркоўнасць, надзвычайная талерантнасць (звязаны з адсутнасцю міжнацыянальнай варожасці і наяўнасцю верацярпімасці да прадстаўнікоў розных рэлігійных канфесій, а таксама з арыентацыяй на агульнасацыяльныя каштоўнасці). Дадзеныя рысы як ментальныя якасці беларускага народа адлюстраваліся ў яго вуснай народнай творчасці, у працы, паводзінах, грамадстве, культуры і знайшлі сваё выяўленне ў грамадскім ідэале беларусаў. У ходзе гістарычнага развіцця Беларусі пад уздзеяннем асаблівасцей гістарычнага лёсу, менталітэту і рэгіёну пражывання паступова складваліся свае ўяўленні пра «дасканалага чалавека» як ідэал для падростаючага пакалення. Ідэалам беларусаў з'яўляўся чалавек з актыўнай жыццёвай пазіцыяй, фізічна здаровы, моцны, высокамаральны. Да нашага часу з глыбіні стагоддзяў дайшлі найкаштоўнейшыя звесткі пра асноўныя накірункі станаўлення і развіцця грамадскага ідэалу асобы на ўсіх этапах шматвяковай гісторыі Беларусі, што знайшло сваё выяўленне ў працах нацыянальных асветнікаў, пісьменнікаў і вучоных. Захаванне вышэйзгаданага ідэалу характэрна і для сучаснага грамадства, бо нягледзячы на міжнацыянальны ўзаемадзеянні беларусы захавалі сваю нацыянальна-гістарычную адметнасць, чаму спрыяла захаванне ў пакаленнях народна-педагагічнага ідэалу, якое адбываецца, на думку даследчыка беларускай народнай педагогікі В.С. Болбаса, «дзякуючы трансляцыі з пакалення ў пакаленне найбольш стабільных маральна-духоўных каштоўнасцей і ментальных якасцей адпаведнага соцыуму, а таксама ўзбагачэнню іх агульначалавечымі каштоўнасцямі цывілізацый, бо ідэал выконвае важную менталеўтваральную функцыю і садзейнічае не толькі захаванню, але і карэкцыі і пераўтварэнню каштоўнасцей жыццёвых арыенціраў» [4].

Станаўленне будучага спецыяліста-гуманітарыя адбываецца ва ўзаемасувязі з яго асобным развіццём, на што скіраваны выхаваўчая работа ВНУ, шэраг вучэбных

дысцыплін, вучэбная і вытворчая практыкі. Акрамя станаўлення прафесійных уменняў і навыкаў, будучы спецыяліст «шліфуе» ўласныя рысы характару, «праграмуе» комплекс асабістых паводзін, вызначае стыль узаемаадносін з іншымі. Такое асобнае развіццё адбываецца ў адпаведнасці з ментальнасцю народа, з традыцыямі грамадскага ўзаемадзеяння ў адпаведным соцыуме.

Адной з вучэбных дысцыплін, што можа выкладацца будучым спецыялістам гуманітарнага профілю, з'яўляецца этнапедагогіка. Менавіта яна актыўна ўплывае на фарміраванне этнічнай самасвядомасці. Этнапедагогіка разглядаецца ў навуковым свеце як навука, у аснову якой пакладзена выхаваўчая практыка народа, што перадаецца з пакалення ў пакаленне не проста шляхам капіравання метадаў і прыёмаў выхавання, а праз пастаяннае і мэтанакіраванае ўдасканаленне назапашанага вопыту згодна з канкрэтным выхаваўчым асяроддзем, умовамі жыцця і поглядамі асобнай сям'і ды з каштоўнасцямі арыентацыямі грамадства. Айчыныя асветнікі на працягу гістарычнага станаўлення беларусаў як нацыі, падкрэсліваючы значнасць народна-педагагічнай спадчыны беларусаў, зрабілі ґрунтоўны ўклад у распрацоўку, навуковае апісанне, сістэматызацыю сродкаў і метадаў народнай педагогікі. Іх тэарэтыка-метадалагічная і метадычная спадчына з'яўляецца неацэнным скарбам для распрацоўкі сучаснай выхаваўча-педагагічнай сістэмы, а таксама асновай для сучасных тэарэтычных даследаванняў па беларускай народнай педагогіцы.

Вырашэнне сучасных праблем станаўлення асобы ў адпаведнасці з агульнанародным ідэалам магчыма пры звяртанні сучасных адукацыйных устаноў Беларусі да нацыянальных вытокаў і стратэгічным выкарыстанні выхаваўча-аздараўленчага патэнцыялу беларускай народнай педагогікі ў планаванні і рэалізацыі выхаваўчага працэсу. Фарміраванне этнічнай самасвядомасці асобы ў сучасных вучэбна-выхаваўчых умовах (у тым ліку і ў ВНУ) будзе дзейным пры выкананні наступных, гістарычна абґрунтаваных і нацыянальна вызначаных, умоў: *па-першае*, выбар выхаваўчых арыенціраў павінен ажыццяўляцца згодна са спецыфікай нацыянальнага характару і ментальнасці беларусаў, трансфармаваных з улікам сучасных выхаваўчых умоў, каштоўнасцей арыентацый, ментальных якасцей адпаведнага соцыума (бо фарміраванне беларускай нацыі немагчыма без апоры на нацыя-

нальна-гістарычныя здабыткі нашых продкаў, беларускі фальклор як крыніца ведаў пра ідэал асобы адлюстроўвае не толькі мінулае, але і тыя каштоўнасці, якія яшчэ павінны рэалізавацца); *па-другое*, шырокае выкарыстанне сродкаў і метадаў беларускай народнай педагогікі ў вучэбна-выхаваўчым працэсе навучальных устаноў, сямейным і грамадскім выхаванні (пры спецыяльнай падрыхтоўцы будучых педагогаў; праз метадычнае кансультаванне бацькоў; праз правядзенне тэматычных лекцый для шырокага кола грамадскасці); *па-трэцяе*, планаванне фарміравання этнічнай самасвядомасці асобы пры выкарыстанні беларускіх народных традыцый і звычаяў.

Пры выкладанні курса «Этнапедагогіка», якое, дарэчы, адбываецца на беларускай мове, улічана разнастайнасць тэм, практычных і творчых заданняў, магчымасць выбару тэматыкі даследчага праекту. Тэматыка семінарскіх заняткаў цесна звязана з вывучэннем працэсу фарміравання нацыянальна вызначанай асобы беларуса (педагагічная культура і духоўны прагрэс народа; народны ідэал чалавека як сутнасць народнага выхавання; сродкі этнапедагогікі як шляхі дасягнення народнага ідэалу; увасабленне ідэй беларускай народнай педагогікі ў фальклоры; этнапедагогіка гульні; віды народнага выхавання). Заданні размеркаваны па мэце на вучэбныя (напрыклад, пабудаваць схему ўзаема сувязі этнапедагогікі з іншымі навукі; раскласіфікаваць метады беларускай народнай педагогікі па пэўнай прыкмеце) і творчыя (напрыклад, скласці сцэнарый свята або віктарыну народных прыказак і прымавак, інсцэніраваць беларускую народную казку, анекдот, прыкмету ці павер'е (на выбар)). Студэнты на пачатку вывучэння курса выбіраюць пэўную тэму ўласнага даследчага праекта, звязанага з відамі народнага выхавання ў беларускай народнай педагогіцы: працоўным, маральным, фізічным, разумовым, эстэтычным, рэлігійным – і пры падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў назапашваюць матэрыял для даследавання паступова: спачатку збіраюць фактычны матэрыял, абгрунтоўваючы народны ідэал

беларусаў (прыказкі, прымаўкі, казкі, легенды і паданні, песні, жарты і анекдоты, прыкметы і павер'і); затым падбіраюць і апісваюць комплекс сродкаў і метадаў, звязаных з абраным відам выхавання для даследавання; складаюць метадычны матэрыял згодна з праблематыкай даследавання; афармляюць праект і выступаюць з вынікамі даследаванняў.

Такім чынам, студэнты падчас выкладання этнапедагогікі спазнаюць сваю духоўную лучнасць з продкамі, вывучаючы асаблівасці педагагічных ідэй і практыкі беларусаў у выхаванні падростаючых пакаленняў, далучаючыся праз азнаямленне з народнымі святамі, абрадамі, звычаямі і традыцыямі да пераемнай сувязі паміж пакаленнямі.

Заклучэнне. Зберагчы і актыўна карыстацца ў выхаваўчай практыцы гістарычнымі здабыткамі духоўнай культуры беларускага народа ёсць галоўная задача сучаснага пакалення беларусаў, бо, па-першае, фарміраванне беларускай нацыі немагчыма без апоры на нацыянальна-гістарычныя здабыткі нашых продкаў; па-другое, беларускі фальклор адлюстроўвае не толькі мінулае, але і будучае, г.зн. тыя каштоўнасці, якія яшчэ павінны рэалізавацца; па-трэцяе, беларускі народ праз вусную народную творчасць сцвярджае ўласны ідэал маральна і фізічна здаровай асобы як мэта фарміравання маральна і фізічна здаровай асобы, якую, на нашу думку, трансфармуючы з улікам сучасных выхаваўчых умоў, каштоўнасных арыентацый, ментальных якасцей адпаведнага соцыума, магчыма ўводзіць у сучасны вучэбна-выхаваўчы працэс, маральна і фізічна аздаравляючы цяперашняе пакаленне, далучаючы апошніх да пераемнай духоўнай сувязі са сваімі продкамі.

ЛІТАРАТУРА

1. Рогалев, А.Ф. Белая Русь и белорусы (В поисках истоков) / А.Ф. Рогалев. – Гомель, 1994. – С. 230.
2. Денисюк, Н.П. Традиции и формирование личности / Н.П. Денисюк. – Минск: Изд-во БГУ, 1979. – С. 10.
3. Мельнікаў, А. Характар і менталітэт беларусаў / А. Мельнікаў // Беларуская думка. – 1997. – № 7. – С. 102.
4. Болбас, В.С. Этнічная педагогіка беларусаў / В.С. Болбас. – Мінск: Бел. навука, 2004. – С. 150.

Паступіў у рэдакцыю 25.01.2012. Прыняты ў друк 20.02.2012

Адрас для карэспандэнцыі: 201035, г. Віцебск, вул. Церашкавай, д. 6, кв. 90, e-mail: elenamih18@rambler.ru – Міхайлава А.Л.